

PLANUL JENA LA ÎMPLINIREA A DOU DECENII DE EXISTENȚĂ ÎN CADRUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PREUNIVERSITAR ROMÂNESC

Conf. univ. dr. **Gheorghe FELEA***

Rezumat

Articolul are la bază intervenția „Globalizare și pluralism în învățământul preuniversitar românesc” susținută de conf. univ. dr. Felea în cadrul seminarului național cu participare internațională „Planul Jena în România – două decenii de existență” (Mangalia, 5 - 7 septembrie 2014). În prima parte a articolului se realizează o retrospectivă a prezenței Planului Jena atât în România interbelică, cât și în învățământul preuniversitar actual. În a doua parte a articolului se abordează problematica specifică aparatului conceptual utilizat în domeniul alternativelor educaționale, cu privire specială asupra termenilor identitate și alteritate. Concluziile și o bogată bibliografie încheie intervenția autorului dedicată aniversării a două decenii de existență a Planului Jena în România.

Cuvinte-cheie: pluralism educațional, identitate, alteritate, diferență, alternativă educațională.

Abstract

This article starts from the contribution of conf. univ. dr. Felea „Globalisation and Pluralism in the Romanian Pre-university School System”, held during the national seminar with international participation “Jena Plan in Romania – Two Decades of Existence” (Mangalia, 5 - 7 September 2014). The author briefly describes in the first part of the article the history of the Jena Plan in Romania, both during the period between the two World Wars and after 1989. In the second part of this material a special attention is given to the terms “identity” and “alterity”, which belong to the specific concepts connected to the field of educational alternatives. Conclusions and a rich list of references are to be found at the end of this article, dedicated to the celebration of two decades of existence of the Jena Plan in Romania.

Keywords: educational pluralism, identity, alterity, difference, educational alternative.

Introducere

Ab initio doresc să-mi exprim gratitudinea pentru faptul că am fost invitat să particip la acest moment aniversar, care este dedicat marcatării a două decenii

* Ministerul Educației Naționale, București, România
felea.gheorghe@gmail.com

de existență pentru Planul Jena în România. Organizatorii au ales ca topos pentru desfășurarea evenimentului municipiul Mangalia, opțiune determinată, printre altele, de necesitatea recunoașterii faptului că județul Constanța a înregistrat realizări deosebite în promovarea Planului Jena în România. Bineînțeles, evenimentul a generat, acum în prag de toamnă, deplasarea la Callatis, în Pontul stâng, a tot ce are reprezentativ Planul Jena în România pentru sărbătorirea jubileului, dar și elaborarea unor noi proiecte de expansiune a acestei alternative în învățământul preuniversitar românesc. De aceea, evenimentul, pe lângă semnificația sa pentru destinul Planului Jena în România, reprezintă, pe un plan mai larg, și o oportunitate pentru a evalua contribuția pluralismului educațional la reforma învățământului. Iată de ce, la ceaș aniversară, doresc să dau glas bucuriei dintr-o kvadruplă ipostază : **ca reprezentant al Ministerului Educației Naționale, ca vicepreședinte al Comisiei Naționale pentru Alternative Educaționale, ca istoric și, nu în ultimul rând, în calitate de cadru didactic.**

Ca reprezentant al administrației ministeriale doresc să adresez felicitări tuturor practicanților Planului Jena pentru toate realizările înregistrate în cei 20 de ani de activitate în pluralismul educațional românesc. De asemenea, doresc să vă asigur că Ministerul Educației Naționale apreciază evoluțiile din subsistemul alternativelor educaționale și este preocupat de stimularea pluralismului educațional de calitate. Preluând trei dintre conceptele care sunt pe unul dintre posterele din micro-expoziția cu realizări din grupele/structurile/unitățile de învățământ alternativ Planul Jena, îmi exprim uimirea că în două decenii a crescut și s-a dezvoltat ca frumozitate din poveste, că s-a evoluat mereu ascendent, determinând pe ceilalți protagoniști din alternativele educaționale să se întrebe care este misterul acestui veritabil miracol generat de interesul manifestat pentru pedagogia lui Peter Petersen în România. Ca responsabil al activității din pluralismul educațional românesc nu sunt uimit de audiența și notorietatea pe care le are Planul Jena, pentru că acestea nu sunt rodul miracolului și nici nu constituie un mister, ci, dimpotrivă, explicația rezidă în muncă susținută, durică exemplară, iubire nădărnă a copiilor și demnitate în exercitarea profesiei.

Constatăm acum, la împlinirea a două decenii de existență, că alternativele educaționale și-au consolidat propria identitate, ajungând la vârsta deplinei maturități și un partener credibil pentru printru și un factor stimulator și un competitor loial pentru învățământul tradițional. Statutul actual al alternativelor ne bucură, mai ales că, la debutul său, pluralismul a generat reacții diferite, atitudinile înscriindu-se între partizanatul nedismulată și contestarea, uneori, nefondată.

Abordările diferite, chiar divergente, au fost generate atât de informația precară, cât și de comunicarea insuficientă. De asemenea, tergiversările și întârzierile cu care s-au conceput reglementările domeniului au condus la punerea evoluției alternativelor sub semnul aleatorului sau al anomiei.

Sine ira et studio trebuie recunoscut că dezvoltarea pluralismului educațional s-a produs și ca urmare a unei triple schimbări de mentalitate: a inițiatorilor, a beneficiarilor și a administratorilor subsistemului. Această dorită schimbare de mentalitate, deși s-a produs destul de lent, a fost posibilă ca urmare a unor demersuri instituționale și formative susținute, centrate pe:

- încurajarea unităților de învățământ alternativ să-și definească cu precizie misiunile și obiectivele strategice;
- determinarea instituțiilor să-și dezvolte propriile sisteme de evaluare a performanțelor;
- compatibilizarea instrumentelor și a procedurilor de evaluare și acreditare românești cu cele practicate în cadrul Uniunii Europene;
- informarea prompt și eficientă a clienților asupra capacităților și performanțelor diferitelor unități de învățământ alternativ preuniversitar;
- protejarea colectivităților împotriva instituțiilor care nu dețin capacitățile necesare pentru realizarea angajamentelor public asumate.

În al doilea rând, ca vicepreședinte al Comisiei Naționale pentru Alternative Educaționale doresc să remarc preocuparea Institutului de Științe ale Educației și a adepților pedagogiei Planul Jena, atât pentru fundamentarea științifică și pedagogică a alternativei, cât și pentru promovarea și extinderea pluralismului educațional preuniversitar. Realizările din subsistemul alternativelor educaționale au fost posibile numai ca urmare a tenacității și consecvenței reprezentanților alternativelor educaționale: Federația Waldorf din România, Centrul Step by Step pentru Educație și Dezvoltare Profesională, Asociația Montessori România, Asociația Român pentru o Școală Modernă Celestin Freinet, Planul Jena, Federația de Pedagogie Curativă etc.

În concluzie, în pofida unor disfuncții, alternativele educaționale au devenit în România în perioada 1990-2014 unul dintre pilonii de rezistență ai pluralismului educațional, atât prin polimorfismul preocupărilor, cât și prin polivalența rezultatelor. Retrospectiva evoluției alternativelor educaționale de până acum evidențiază faptul că acestea au parcurs, în peste două decenii de activitate, trei perioade distincte: **anomic**, **a consolidării organizatorice** și **funcționale** și a **acreditării propriu-zise**.

Perioada anomic acoperă intervalul 1990-1995, până la apariția Legii învățământului. În această perioadă învățământul alternativ s-a dezvoltat

fără a exista un cadru normativ și fără ca inițiatorii să respecte criteriile de legalitate și de legitimitate. Faza anomică înseamnă perioada în care alternativele au devansat acțiunea instituțiilor cu atribuții în domeniu, ele intervenind, de regulă, postfactum.

Perioada de funcționare provizorie a cuprins intervalul 1995-2000, adică etapa de la apariția Legii învățământului până la constituirea Comisiei Naționale pentru Alternativele Educaționale și până la adoptarea „Regulamentului de organizare și funcționare a învățământului alternativ, de stat și particular, din România”. În această perioadă unitățile de învățământ alternativ preuniversitar au obținut legitimitate, dobândind aviz de funcționare din partea MEN. Principala înfăptuire a etapei este înlocuirea aleatorului și, în unele situații, a arbitrarului, cu criterii și proceduri de evaluare a unităților de învățământ alternativ.

Perioada acreditării reprezintă faza de maturitate, de consolidare organizatorică și funcțională a învățământului alternativ. Ea a început în anul 2000 și va dura o perioadă mai lungă de timp, până când vor fi acreditate unitățile de învățământ alternativ, de stat și particular, care îndeplinesc indicatorii și standardele naționale. În acest interval de timp au fost identificate toate unitățile, clasele și grupele care promovează alternative educaționale, au fost descurajate inițiativele care funcționau ilegal și au fost acceptați ca operatori pe piața pluralismului educațional numai persoanele juridice sau fizice credibile, performante, eficiente, acreditate.

În finalul acestor succinte considerații despre pluralismul educațional românesc se pot susține, fără rezerve, următoarele:

- învățământul alternativ are implicații pozitive asupra celorlalte grupe/clase (tradiționale) din colile unde funcționează;
- introducerea alternativelor educaționale a avut un impact pozitiv în schimbarea mentalității și atitudinii față de elevi a multor cadre didactice din învățământul tradițional;
- percepția pluralismului educațional în cadrul comunității locale și imaginea acestuia în optica ofertanților și a clienților este pozitivă;
- s-a configurat o bază de date, accesibilă și actualizată, pentru subsistemul învățământ alternativ;
- s-a indus în subsistemul ideea că încurajarea pluralismului educațional de către MEN nu este un simplu slogan, ci este o politică pe termen lung a cărei strategie înseamnă respectarea standardelor, performanței și calității în pregătirea elevilor;
- s-a impulsionat implicarea ISJ-urilor și a CNAE în procesul de

monitorizare, de evaluare și de acreditare a învățământului particular preuniversitar;

- s-au obținut informații relevante pentru stabilirea, de către MEN, a politicilor și strategiei în domeniul evaluării și acreditării unităților de învățământ alternativ;
- s-a transmis un semnal pozitiv comunităților educative și opiniei publice privind întronarea ordinii și legalității în activitatea din subsistem.

În al treilea rând, în cadrul demersului meu, voi face, în continuare, câteva considerații **din ipostaza de istoric**.

Este regretabil că despre Jena cei mai mulți dintre contemporanii noștri de astăzi nu au informații. Când îi amintesc despre bătălia de la Jena (sau Auerstädt) din 14 Octombrie 1806, când a avut loc o confruntare militară din timpul Războaielor Napoleoniene, dintre armata franceză, condusă de Napoleon I, și cea a Imperiului Habsburgic? Bătălia s-a încheiat cu înfrângerea Prusiei și ocuparea acesteia de către Franța, până în 1812.

În același timp, orașul Jena este cunoscut în întreaga lume prin vestitele lentile Carl-Zeiss, folosite de către Sony pentru tot ce înseamnă camere foto sau video, precum și în optica medicală pentru realizarea ochelarilor. De asemenea, vasele de tip Jena, folosite în special pentru cuptoarele cu microunde, asigură și ele notorietatea celui de-al doilea oraș al Thuringiei.

Fără a minimaliza importanța celor două ipostaze, care fac cunoscut orașul, ar fi inadmisibil să nu menționăm Universitatea „Friedrich Schiller”, cea mai importantă universitate din Thuringia, precum și Institutul „Ernst Abbe”, un alt loc de educație foarte important. Rezultă că Jena ar trebui să fie percepută și ca un puternic oraș universitar al Germaniei, nu numai al Thuringiei. Orașul Jena a fost distins recent cu titlul de „Stadt der Wissenschaft” (oraș al științei) de către *Für die Deutsche Wissenschaft Stifterverband* (German Science Association), în anul 2008.

În anul 1794 marele poet Johann Wolfgang Goethe și Friedrich Schiller, istoric și poet stabilit în orașul Jena, leagă o prietenie trainică. Aici, încă din 1558, se pusese piatra de temelie a universității, care poartă numele celui din urmă, care a fost unul dintre renumiții și profesori. În timp, Universitatea din Jena a devenit la fel de cunoscută precum celelalte universități germane: Erfurt, Heidelberg, Leipzig, Freiburg, Tübingen etc. În prezent, are în jur de 20 000 de studenți.

În epoca modernă, datorită intensificării relațiilor româno-germane, în special ca urmare a sporirii numărului studenților români din străinătate, cu precădere la Universitatea din Jena, se obișnuiește să se informeze despre Peter Petersen și despre Planul Jena. În dorința de a înlocui vechile configurații culturale, care asiguraseră prea puțin progresul națiunii, și de a recupera în forma decalajului temporal ce îi separa de civilizația apuseană, tinerii români cu aspirații elevate și-au îndreptat mereu privirile spre modelele sociale și intelectuale central- și vest-europene. Statul, prin factorii diriguitori, a pus în practică un eficient și costisitor sistem de formare în „afară” a elitei intelectuale autohtone, care, odată revenit, avea să promoveze aici standardele educaționale și științifice occidentale. În intervalul 1860-1918, aproape toți miniștrii și alți înalți funcționari au urmat filiera studiilor în străinătate. Trecerea printr-o universitate occidentală era considerată ca indicator al unei formații solide și de calitate. Obținerea unei diplome de licență sau de doctorat în străinătate, ca instrument al carierei, a devenit astfel obiectivul esențial al tinerilor cu aspirații elevate, atestatul indiscutabil al competențelor intelectuale și garantul reușitei sociale. În acest context, „oricine avea un titlu universitar, mai ales luat în străinătate – spunea în *Mărturisirile* sale filosoful C. R. Duilescu-Motru, referindu-se la anii 1890-1900 – găsea înaintea sa cariera deschisă”. Iată de ce studiile în Occident au devenit pentru mulți dintre tinerii români nu numai un mijloc de a se forma, de a se instrui, cât mai ales o modalitate de a se afirma, de a dobândi atuurile principale în aspirația spre poziții sociale înalte.

În consecință, apusul Europei a continuat să rămână marea atracție, singurul spațiu ce putea oferi nu numai ansele împlinirii umane și intelectuale, ci și suficiente elemente de referință, modele culturale ce au jucat un rol fecund și mobilizator, constituind surse ale ascensiunii sociale și promotor de idealuri ale regenerării naționale. În acest scop s-au pus în lucrul strategii diverse, mai ales în ceea ce privește locurile și branșele de studii, pentru a optimiza la maxim rentabilitatea investiției în titluri și diplome străine, pentru a specializa într-un domeniu nou, adeseori purtător al modernității, oferind anse suplimentare în accesarea la universitate. S-a născut astfel un nou ideal meritocratic, care a pus în cauză vechile reguli, tradiționale, de reproducere și de recrutare a elitelor.

Sub acest aspect, influența germană nu a fost deloc insignifiantă și fără urmări notabile. În discursul său la Academia Română, din 1891, când se aniversau 25 de ani de la fondarea acestei instituții, marele om politic care a contribuit decisiv la modernizarea țării, Mihail Kogălniceanu, a insistat în mod legitim asupra mediului său formativ din anii adolescenței: „Toată viața mea, și tânăr, și în vârstă coaptă, am mărturisit în mai multe rânduri că

culturii germane, c Universit ii din Berlin, c societ ii germane, b rba ilor i marilor patrio i care au operat reîn l area i unitatea Germaniei, datoresc în mare parte tot ce am devenit în ara mea i c la focul patriotismului german s-a aprins f clia patriotismului meu român”.

Nu întâmpl tor, unul dintre junimi ti i protejat al lui Titu Maiorescu, universitarul Ion Bogdan a fost îns rcinat s studieze la fa a locului principiile i modul de organizare ale colilor germane, elaborând la întoarcere, în 1886, un voluminos raport. Maiorescu a pus în lucru un nou tip de ac iune social i cultural – promovând totodat o nou for , intelectocra ia –, achizi iile sale ini iatice din spa iul german alc tuind fundamentul demersurilor lui în spa iul românesc. Le impunea discipolilor afla i prin capitalele europene s -i ofere în schimburile epistolare descrieri cât mai fidele ale evenimentelor politice i culturale de acolo, asupra locurilor v zute i celor constatate. Impunea, a adar, printr-un subtil tact pedagogic, exerci iul ini ierii i cunoa terii prin observa ie direct , spirit critic i compara ie. Sub impulsurile lui Maiorescu, c l toriile de studii în str in tate au c p tat inten ii i scopuri riguros motivate, cât mai bine organizate, cu finalit i benefice pentru societatea româneasc . La ini iativa i prin interven iile lui directe au studiat în Germania viitoare personalit i ale culturii noastre, precum: C. R dulescu-Motru, P. P. Negulescu, Teohari Antonescu, D. Evolceanu, C. Litzica, Al. Philippide, I. Al. R dulescu-Pogoneanu, S. Mehedin i etc., cu to ii l sând posterit ii pagini descriptive i analitice de impresionant vigoare.

De aceea, multe din relat ri devin veritabile m rturii-document de epoc , în care tensiunea diferen elor de civiliza ie dintre cele dou spa ii anevoie a putut fi escamotat . Vasile Pârvan, aflat la Jena pentru specializare în arheologia clasic , considera de datoria sa s informeze pe cei din ar despre realit ile din spa iul teuton, publicând în „Voin a na ional ” câteva *Schi e din via a social german* , în care, finalmente, lansa provocatoarea întrebare: „când va veni i la noi, cu acela i ritm în l tor i sfânt al luminii” progresul prin institu iile de cultur ?

Privit dinspre România, universitatea german oferea înainte de toate o abunden de cursuri i de catedre, garan ie – în opinia românilor – a unei activit i intelectuale intense. Aceast compara ie cantitativ a devenit repede un exerci iu de stil pentru a se cere i la noi crearea de noi catedre, existând în arhiva Ministerului Instruc iunii numeroase memorii i rapoarte prin care se sublinia întârzierea nostr tiin ific , enumerându-se o lung list de cursuri i *materii* care lipseau. Germania a constituit, în primul rând, un model pedagogic. Foarte mul i memoriali ti sunt fascina i de acest aspect,

o mare parte din reflecțiile lor având ca temă fundamentală descrierea universităților din punct de vedere instituțional-organizatoric, a cursurilor, a corpului profesoral, a evoluției diverselor discipline de studiu etc.

Modelul german apare în epocă drept singura alternativă posibilă la sistemul napoleonic sclerosat, lucru recunoscut de alții și de francezi. Celălalt model existent, cel din Anglia, nu se bucura de un prea mare prestigiu și pare incompatibil cu realitățile românești, datorită legăturilor strânse cu biserica și prin sistemul de finanțare de tip medieval. Pe de altă parte, universitățile germane traversau și ele spre sfârșitul secolului al XIX-lea o criză de identitate, generată de reculul idealului humboldtian, universalist și dezinteresat, în fața unei Germanii utilitariste, în care efectivele de studenți sporeau incredibil, noile stabilimente tehnice concureau universitățile tradiționale și în care cultura generală pierdea teren în fața tentațiilor pe care le ofereau specializările stricte.

Ocupând o poziție dominantă în domeniul cercetării europene încă de la finele secolului al XIX-lea, cu remarcabile inovații pedagogice – prin instituirea seminariilor și laboratoarelor – prin propunerea a noi domenii de interes didactic, învățământul superior german devenise în primul rând un spațiu al concurenței între diverse stabilimente universitare. Pedagogia, ca disciplină de studiu, a constituit pentru tinerii români un domeniu favorit, cu adevărat apt să reformeze și să amelioreze învățământul autohton. Plecând în 1907 pentru trei ani la Jena, Onisifor Ghibu motivează în volumul său de memorialistică, *Pe baricadele vieții. Anii mei de învățatură*, rațiunile acestei opțiuni, întrucât orașul, „pe vremea aceea, era metropola mondială a pedagogiei”.

Unul dintre primii români care și-a făcut studiile la Jena a fost Samuel von Brukenthal. După ce finalizează cursurile colegiului unitarian din Tg. Mureș, acesta își continuă studiile universitare în străinătate, la Viena (Austria), Halle și Jena (în Germania).

Traseul studiilor lui Brukenthal la Jena este urmat apoi de mulți români, dintre care amintim pe: Grigore Antipa, Gh. Bogdan-Duică, Gheorghe Ionescu-Cișelești, Constantin Rădulescu-Motru, Manolachi Costachi Epureanu, Corneliu Zelea-Codreanu, Simion Mehedinți, Gheorghe N. Leon, Lucian Valeriu Bologa etc. De fapt, unii dintre studenții români care și-au făcut studiile la Jena vor deveni traducători ai operei lui Peter Petersen în limba română, vor fi promotorii ai Planului Jena în învățământul românesc, ori vor informa pe pedagogii români asupra rezultatelor obținute de școala experimentală a Institutului Pedagogic al Universității din Jena.

La începutul anilor 1920, Peter Petersen a preluat coala experimentală a catedrei de științele Educației la Universitatea din Jena, odată cu conducerea catedrei de pedagogie. Prin aplicarea principiilor sale, a transformat coala experimentală într-o coală bazată pe comunitatea de muncă și viață, valorificându-și propria experiență de cadru didactic și de director al colii comunitare din Hamburg. Experimentul a debutat în primăvara anului 1924 cu 21 de copii. Un an mai târziu s-a organizat o structură școlară completă cu 8 ani de studiu, copiii fiind împărțiți în trei grupuri. (Cuciureanu, 2006)

Planul Jena în România are o vechime de 82 de ani, pentru că Teodor Pascu a organizat pe principiile lui Petersen o coală în comuna Greci din județul Giurgiu. Dar cine-și mai aduce astăzi aminte de acest pionier al pluralismului educațional, care a organizat clase pe principiile lui Peter Petersen în perioada interbelică? Poate că ar fi momentul să ne amintim și de alte momente importante din istoria învățământului alternativ și să ne documentăm suficient pentru a semnala contribuțiile antecesorilor. Ar trebui să ne amintim astăzi și pe cei care au tradus în română, aproape concomitent cu edițiile din Germania, opera lui Peter Petersen sau au făcut o serie întreagă de evaluări ori de trimiteri la ceea ce s-a realizat de către acest reprezentant al mișcării Noua Educație.

Tradiția Planului Jena în România a fost reluată după 1994 prin introducerea ei în coala românească la nivelul învățământului preșcolar. Programul a fost coordonat științific de Institutul de Științe ale Educației și reprezintă punerea în practică a unor preocupări legate de introducerea alternativelor educaționale în sistemul românesc de învățământ. Coala Jena este o coală elementară, generală și liberă, fiind deschisă copiilor de ambele sexe. Este o coală comunitară, comunitatea fiind cadrul în care elevii se pot manifesta ca ființe sociale. În cadrul „colii comunitare de muncă și viață” ei învață să se manifeste activ și să formeze conștiința socială. În diferitele grupuri, copiii sunt, pe rând, îndrumători și îndrumați. (Cuciureanu, 2006)

În al patrulea rând, în calitate de cadru didactic apreciez caracterul novator și creativ al prestației colegelor din Planul Jena, care a generat un spirit de emulație în învățământul preuniversitar. După cum știți, srbătorirea a două decenii de existență a Planului Jena în România are loc la concurență cu summitul NATO de la New Port, dedicat situației critice din Ucraina. La reuniunea NATO, 8000 de politicieni veghează și asigură securitatea, în timp ce pavăza noastră o constituie cele două zeci de principii ale colii primare Planul Jena, care ne protejează. La New Port se dorește elaborarea unei strategii pentru Marea Neagră, iar reuniunea noastră se va finaliza cu o

strategie de dezvoltare a Planului Jena. Participanții la summitul NATO sunt militari și politicieni, iar la jubileul de la Callatis au sosit argonauții educației de calitate. Având în vedere că în sală sunt doar femei, cred că mai adecvat ar fi să spunem că la acțiune sunt prezenți nu argonauții, ci amazoane dedicate promovării Planului Jena, care, sub conducerea acestui Iason feminin, care este doamna Cuciureanu – au venit din patru județe ale țării pentru a analiza și a vedea ceea ce s-a întâmplat în cele două decenii de pedagogie a lui Peter Petersen în România.

Făcând un tur de orizont asupra participanților, voi afirma că mi-ar fi plăcut să fie aici și doamna Teodora Călin, indisponibilă din cauza unor probleme de sănătate. Salutăm prezența de la Botoșani a doamnei Ciura Aurelia, care ne aduce vești din septentrionul moldav, despre faptul că Planul Jena, zămislit pe pământ saxon și după aceea renovat în Olanda, a rodit și în țara noastră. De la Buzău avem reprezentanți de seamă: nu numai doamna Nina Beldie, ci și Mariana Suditu, care, în orașul de pe Râmnic, veghează ca principiile lui Petersen să fie respectate. De asemenea, din județul Prahova, participă doamnele Crenguța Tocitu și Camelia Pârvolescu, care rămân în analele mișcărilor Jena prin succesele raportate în educarea copiilor. Trebuie consemnat că și Capitala are o reprezentare deosebită. Cu siguranță, din această enumerare nu pot lipsi entuziastele peterseniene din Constanța și Mangalia, gazdele noastre, doamnele Luminița Martinescu, Giorgeta Jitru, Daniela Itu, Maria Terziu, Raluca Ene și Abibula Nelifer. Sunt doar câteva nume, într-o nominalizare incompletă, care vor rămâne în analele Planului Jena din România. Recunoscând că această enumerare este parțială, cer scuze că nu pot fi menționate toate colegile implicate în mișcarea Planul Jena. Merită totuși considerată și le adresăm felicitări pentru tot ceea ce au realizat în cei 20 de ani de existență a Planului Jena în România.

Acum a sosit momentul să mărturisesc că eu m-am apropiat de alternativele educaționale datorită creativității și varietății de metode și resurse pe care acestea le promovează în educarea copiilor. Înainte de a prezenta comunicarea propriu-zisă, vreau să mai evoc o situație întâlnită ieri pe autostradă. La o oprire pentru a alimenta mașina, am aruncat o privire asupra cărților care se vindeau la standul din benzinărie. Mi-au atras atenția două titluri ale lui Ken Robinson. Unul dintre titluri suna cam așa: *Cum să alungi plictiseala din coală* și al doilea: *Cum să te descurci când părăsesc țara*. Bineînțeles, dacă nu ați avut experiența de peste două decenii în coordonarea alternativelor educaționale, ca pedagog, ați fost ocazional și ați considerat că este o impietate să tratați astfel de subiecte. Dar fiind imunizat cu antidotul alternativelor, am depășit cu serenitate faza magistro-centristă

îmi nu am reacționat dogmatic. Dimpotrivă, am apreciat abordarea necanonică a subiectelor pentru că „Măria Sa, Copilul”, cum zicea Ellen Key, s-a poate depăși o serie întreagă de momente critice.

Insist asupra necesității de a ne concentra energiile pentru traducerea întregii bibliografii a lui Peter Petersen și a lucrării *Planul Jena 21*, care este o contribuție importantă a oaspetelui nostru, a domnului Both, dar în egal măsură și un „aggiornamento” al Planului Jena pentru secolul 21.

Sunt alături de noi la acest festin spiritual autoritățile județene locale, Consiliul Local Mangalia și Inspectoratul școlar Constanța. Printre organizatori este și Institutul de Științe ale Educației, care, încă din 1990, a elaborat lucrarea *Alternative educaționale din România*, volum coordonat de domnul prof. univ. dr. Viorel Nicolescu, care ar fi fost binevenit la această manifestare, și de doamna conf. univ. dr. Ioana Herseni. Se impune și menționarea altor lucrări care au fost publicate. Nu trebuie omis nici faptul că, între timp, doamna Cuciureanu și-a susținut doctoratul și că a publicat teza la o editură de prestigiu. Numai astfel vom fundamenta alternativele din punct de vedere teoretic și vom valorifica experiența care se acumulează în domeniu.

Din multele lucrări de istoria educației și a pedagogiei, pe care le-am consultat, o împărțire a etapelor din istoria educației moderne și contemporane mi-a rămas în memorie. Este vorba de aceea lansată de francezul Le Normand, care distinge patru etape: coala disciplinei, coala muncii, coala inteligenței și coala calității. Concluzia lucrării este că, de fiecare dată, fa de disciplină, fa de muncă, fa de inteligență și fa de calitate au apărut contestări care, în ultim instanță, propuneau rute alternative de educație, care împreună cu pedagogia oficială formau o *unitas multiplex*. În încheiere, cred că, oricât am încerca noi să prezentăm exhaustiv ceea ce s-a realizat în cele două decenii, retrospectiva este tot lacunară. Cu toate acestea, satisfacția cea mai mare o reprezintă faptul că generații de copii au beneficiat de un alt tip de realizare a dominantelor activităților educative pentru perioada actuală, că prin ei, comunitatea educativă, administrația școlară constată că, în ultim instanță, se pot realiza aceleași lucruri pe căi diferite. Pentru toate cele pe care le-a împlinit, acum, la ceas aniversar vă exprimăm întreaga noastră grațitudine și cuvenitele felicitări!

În continuare voi prezenta comunicarea anunțată în program, care reprezintă doar o încercare de definire a **identității și alterității**, concepte-cheie fundamentale ale gândirii pluraliste pe care le vom regăsi de fiecare dată, oriunde și oricând, indiferent de spațiul de gândire în care ne mișcăm, fie el științific, filosofic, pedagogic sau artistic. Confruntarea cu aceste concepte

este de la bun început paradoxal, iar cel care încearcă să lămurească printr-un demers metodic conținutul, implicarea și semnificația lor va fi de la bun început surprins de vastitatea câmpului semnificațiilor posibile. Stupefacția nu întârzie să se transforme în fascinație, și aici spațiul de joc și de angajare a cunoașterii în confruntare cu **identitatea** și **alteritatea** pare nelimitat. Cuvântul are întotdeauna „rădăcină”, un etimon și o istorie cronologic-discursivă a devenirilor. Pentru aceasta vom utiliza etimologia, pentru a studia conținutul semantic inițial și transformările pe care termenii utilizați în limbile suferă prin aventurile discursului.

Identitas – *idem, eadem, idem* este fundamentul lui *identitas* (identitatea) regăsit pentru prima dată în latina clasică imperială. Este un pronume adjectival de identitate, cu sensul esențial de *acesta, aceasta (de aici), acesta însuși*. Termenul definește obiectul adresabilității (obiect, ființă, fenomen) introducând o comparație pentru a distinge (de alții, altele, altceva). *Idem* nu a supraviețuit în limba latină clasică și apoi în limbile neolatine, fiind înlocuit de cele trei pronumele *ipse (însuși)*. Există totuși forma arhaică și pretenios academică în care enunțăm pe *idem* spre a vorbi despre același. Există în latina clasică compuneri ale termenului cum sunt *identidem (id-ent-identem)* care ar semnifica „cel ce este asemănător sau același”. Mai târziu apare, în secolul al II-lea, și termenul de *identitas* pentru caracteristica de a fi același cu *idemloquium*, pentru definirea unui discurs identic. Ulterior tautologia a dobândit valențe precise în logică și apoi la nivelul filosofiei în definirea afirmației consubstanțiale, autoreferențiale.

Identitatea formată din *id-ent-identem* conține în interiorul ei acel *ent* care la rândul său provine din *ens, entis*, care înseamnă ființă. *Ens* este o formă de participiu prezent, derivând din verbul *sum, esse, fui* și trebuie remarcat că este o formă artificială, care este atribuită pentru prima dată lui Cesar, apărând în *De bello gallico*. Pe scurt, Cesar a inventat pur și simplu termenul, având nevoie de un mod de expresie special pentru a defini *ființa*. Termenul apare și la Aristides Quintilianus, dar numai de două ori în toate scrierile sale, ceea ce înseamnă că este un termen extrem de rar cunoscut, doar de cei mai elevați (și manieriști) gramaticieni.

Astfel, *id-ent-identem* și apoi rezultanta *identitas* ar însemna „cel ce este”, desemnând atât *ființa, existența*, cât și *esența*. Pe de altă parte, *essentia* – care este termenul latin pentru *esență*, este un termen filosofic din *esse* (pare a fi creat de cele trei Cicero), care este construit prin infinitivul *esse*. Este semnificativ faptul că nu există un participiu prezent *essens*. Este foarte probabil ca Cicero să fi „inventat” termenul de *essentia*, pentru a avea un termen corespondent pentru noțiunea din greacă. Astfel încât, termenul de

identitas, propriu latinei târzii (postimperiale), î i datoreaz cariera ulterioar i succesul mai ales filosofiei speculative scolastice care l-a pus în necesar rela ie de opozi ie cu *alteritas*. Aceasta cu prec dere în cadrul (continu rii) logicii tradi ionale aristotelice cu scopul stabilirii unei teorii comprehensive i exhaustive a speciilor silogismului.

Tot scolasticii au readus i promovat termenii de *essentia i existential*, din care au f cut concepte speciale prin care au definit în mod general *felul de a fi i modul de a exista*, mai ales în cadrul definirii termenilor i conceptelor. O form cu totul special va dobândi acest cuplu conceptual în cadrul polematicii definite ca fiind „problema nominalist ”. Aceasta include dualitatea p rerilor celor care puneau în rela ie causal afirmativ numele cu esen a (ipostaza *nomen est omen*) sau, dimpotriv , sublinia, prin cei ce o negau, conven ia i arbitrarul numelor utilizate care sunt într-o rela ie necesar gândirii i vorbirii, dar non-identic (ipostaza *flatus vocis*).

Alteritatea, de i este utilizat în strict coresponden de opozi ie dialogic cu *identitatea*, are o cu totul alt „carier ”, fiind, spre deosebire de identitate, un termen vechi, ancestral, arhetipal. Nu este un termen artificial, creat de c tre intelectuali, i se reg se te în limbile naturale în mod cvasiuniversal. *Alteritas – alius, alia, aliud* desemneaz pe „cel lalt – cealalt ” sau un mod diferit de a vedea, face i percepe lucrurile. În esen , acesta genereaz pe „alienus, aliena, alienum” cu formele masculin, feminin i neutru care desemneaz nu numai pe un *altul*, pe *cel lalt* ci chiar *str inul*; prin *aliena verba* se caracterizeaz o *limb str in* , o *limb de neîn eles*. Prin extensie de la sensul de *str in* se va genera chiar sensul de *ostil, amenin tor, agresiv*, cum este în sintagma *aliena mens*. Termenul a f cut epoc mai ales în contemporaneitate i desemneaz în literatura de science fiction i filme de mare succes *alien – str inul absolut*, adic *extraterestrul*. Exist i adverbul provenit de aici cu forma *alieno, alienas, alienare* ce înseamn a *îndep rta, a înstr ina*, dar i rezultatul ac iunii prin adjectivul *alienatus* sau adverbul *abalieno*. Probabil c cel mai interesant termen înrudit este *alieni locvium*, a vorbi un *limbaj str in*, care i el este o adaptare dup grecescul *allegoria*. Acesta a intrat în teoria limbii i mai ales în retoric drept o form de limbaj specific .

R d cina proprie a *alterit ii* se reg se te în *alter, altera, alterum*. Avem i sensul de *altero, alterae* care desemneaz pe *unul din cei doi*, pe *cel lalt*, pe *urm torul*. Avem i forma temporal a acestui adjectiv, cum este *dies altera*, textual fiind *ziua cealalt* , dar la propriu însemnând *ziua de mâine*. La fel cum *annus alteris* înseamn *al doilea an, anul urm tor*. De aici încolo termenul de *alterius* are o carier extraordinar în capacitatea de a descrie

conotativ și denotativ multe situații, altfel imposibil de definit. *Alterius* în expresie figurată, eufemistic, înseamnă *decât trebuie, decât ar trebui* implicând atât sensuri gnoseologice, cât și morale, iar verbul *altero, alteras* înseamnă *a schimba, a altera*, dar și *a falsifica cu bună știință*. Participiul *alteratus* semnifică *schimbat, deteriorat*, câteodată chiar *distrus*. Încă mai interesant este cazul lui *ad – altero* din care s-a format *adultero, adulterio*, pus cu sensul modern de *adulter*, dar pe care latinii îl aplicau doar ființelor feminine. Prin definiție, bărbatul nu poate comite adulter. Mai departe există forma *alternus, alterna* care înseamnă *un altul, unul dintre cei doi*, dar și situația, starea definită prin *alternitas* sau procesul dinamic *alternamentum*. În același timp, trebuie să constatăm în exercițiul de lingvistică comparată termenul latin *alius* din care au fost derivate ulterior aproape toate formele prezente ale limbilor neolatine, dar în bună parte și cele cu origine anglosaxonă, și are corespondentul în majoritatea limbilor și dialectelor vorbite în mod natural acum două milenii.

Concluzii

După acest periplu poate prea lung și fastidios în spațiul provenienței și definirii etimologice asupra *identității* și *alterității* putem trage câteva concluzii parțiale, cel puțin la nivelul utilizării lingvistice documentate.

Identitatea – apare ca un termen compus recent în mod artificial și specios ca un termen scriitoricesc și filosofic. Este nevoie de el în mod sigur, pe de o parte pentru echivalarea anumitor termeni, noțiuni și concepte din filosofia greacă, iar pe de altă parte pentru afirmarea anumitor sensuri noi care apar ca necesare, dar doar în discursul academic scris. Conștiința identității poate să fi existat înainte, dar ea apare în mod definit abia după marii scriitori clasici latini.

Alteritatea – este un termen cu valoare mult mai generală, dând mult mai mulți compuziți sensuri, având o capacitate extraordinară de metamorfoză. Istoric vorbind, *alteritatea* este omniprezentă în toate limbile indoeuropene, de aceea ea apare și la nivelul dialectelor vorbite pe spații largi și chiar în zone care n-au avut contacte între ele.

Putem oare deduce de aici că *alteritatea* a fost necesară înaintea *identității*? Că definirea lui *altceva* precede pe *ceva*? Că definirea structurii era mai urgentă și mai necesară, decât a identității proprii sau a omului de lângă, de alături, care era tratat ca egal și identic, aparținând aceleiași colectivități? Că unei cunoștințe, care are implicit prezent în sine untru și un actul existenței și conceperea clară a acestui lucru, și se pare necesar să-l definească mai curând „pe cel lalt”, căci sinele este deja autodefinit, într-un fel, ca subiectul inclus din propoziție?

Nu ne este foarte clar acest lucru, ce pare a fi ilustrat și demonstrat în sfera de factologia lingvistică. Nu cred că, hic et nunc, putem lua decizii definitive și nici nu este cazul să avansăm, asemeni lui Michel Foucault, o „arheologie a cunoașterii”, care să releve, din postura de „autoritate auctorială”, concluzii definitive. Dimpotrivă, prezentând evoluția în timp a formelor primare ale celor două concepte, am încercat să dezvolțăm drumul sinuos și, uneori, radicală răsturnare a raporturilor tradițional-convențional, specifice circulației celor doi termeni până astăzi. Să fie *alteritatea* mai importantă decât *identitatea*? Sau să fie *identitatea* un concept atât de intim legat cu existența ei, încât el nici măcar nu trebuie exprimat și poate nici în mod necesar gândit, iar pe cale de consecință doar perimetrul exterior trebuie semnat? Ne oprim aici cu promisiunea că vom reveni asupra acestui subiect, insistând asupra sensurilor în pedagogie și, mai ales, în cadrul pluralismului educativ.

REFERINTE BIBLIOGRAFICE

- Baudrillard, Jean. *Societatea de consum. Mituri și structuri*. București: Editura Comunicare.ro, 2005.
- Bogdan, I. *Raport asupra școlilor secundare din Germania*. București: Edit. C. Göbl, 1886.
- Cerghit, Ioan. *Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri, stiluri și strategii*. București: Editura Aramis, 2002.
- Cuciureanu, Monica (coordonator). *Educație timpurie. Integrarea copiilor în grădinițe*. București/Iași: ISE, PIM, 2010.
- Cuciureanu Monica (coord.). *Pun și de trecere între învățământul tradițional și cel bazat pe modele pedagogice alternative în sistemul românesc de învățământ*. București: Institutul de Științe ale Educației, 2011.
- Cuciureanu, M. *Educația altfel. Peter Petersen și modelul Planului Jena*. București: Cartea Universitară, 2006.
- Cuciureanu, M. (coord.) *Caietul educatoarei. Planul Jena*. București: I.S.E., 2007.
- Cuciureanu, M. Petersen, Peter. În Noveanu, E.; Potolea, D. (edit.): *Științele Educației. Dicționar Enciclopedic*. Vol. I și II. București: Editura Sigma, 2007-2008, vol. 2, p. 861.
- Deleuze, Gilles. *Diferența și repetiția*. București: Editura Babel, 1995.
- Felea, Gheorghe. Alternativele educaționale între mitul sisific și obsesia Cronos. În: *Revista de Pedagogie*, nr.10-12/ 2009.
- Felea, Gheorghe (coord.). *Alternativele educaționale din România*, Cluj-Napoca: Editura Triade, 2003.
- Fukuyama, Francis. *Marea ruptură*. București: Editura Humanitas, 2010.
- Gadamer, Hans-Georg. Diversitatea Europei. În: *Elogiul teoriei. Moștenirea Europei*. Iași: Editura Polirom, 1999.

- Ghibu, O. *Pe baricadele vieii. Anii mei de învățare*, ed. Nadia Nicolescu. Cluj: Editura Dacia, 1981.
- Herseni, Ioana (coordonator). *Modele educaționale alternative*. Vol. I-III. București: Institutul de Științe ale Educației, 1992.
- Ilica, Anton. *Paradigme pedagogice*. Arad: Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2010.
- Iorga, Nicolae. *Orizonturile mele. O viață de om a a cum a fost*, editori Valeriu și Sanda Râpeanu. București: Editura Minerva, 1984.
- Jarausch, Konrad H. *Students, Society and Politics in Imperial Germany. The Rise of Academic Illiberalism*. Princeton: Princeton University Press, 1982.
- Lipovetsky, Gilles. *Fericea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum*. Iași: Editura Polirom, 2007.
- Moisescu, Nicolae. *Coala veche și coala nouă*. București: Nouă tipografie „Profesional” C. Ionescu, 1912.
- Mac Clelland, Ch. *State, University and Society in Germany, 1700-1914*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
- Nastas, Lucian. Le rôle des études à l'étranger dans la carrière des professeurs d'université roumains (1864-1944). În: *L'enseignement des élites en Europe Centrale (19e-20e siècles)*, sous la direction de Victor Karady et Mariusz Kulczykowski. Cracovie: Université Jagellonne, 1999.
- Pyenson, Lewis S. *Cultural Imperialism and Exact Sciences. German Expansion Overseas, 1900-1930*. New York: Peter Lang, 1985.
- Rădulescu-Motru, C. *Mărturisiri*, editori Sanda și Valeriu Râpeanu. București: Editura Minerva, 1990.
- Ringer, Fritz, K. *The Decline of the German Mandarins*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1969.
- Stichweh, Rudolf. La différenciation des disciplines dans les universités allemandes du XIXe siècle. În: *Histoire de l'Éducation*, Paris, nr. 62/ 1994 (număr special sub titlul *Les universités germaniques. XIXe-XXe siècles*).
- Ștefan, Mircea. *Lexicon pedagogic*. București: Editura Aramis, 1997.
- Titze, Hartmut. *Der Akademikerzyklus*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990.
- Vattimo, Gianni. *Aventurile diferențelor*. Constanța: Editura Pontica, 1996.
- Ware, Kallistos. *Împărtășirea Iuntrică*. București: Editura Christiana, 1996.
- Zenke, Karl G., Schaub, Horst. *Dictionar de pedagogie*. Iași: Editura Polirom, 2001.
- *** *Das Hochschulstudium in Preussen und Deutschland 1820-1944. Datenhandbuch zur deutschen Bildungsgeschichte*, I. Band, *Hochschulen*, hrsg. Hartmut Titze, Goettingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1987.